

NRO 14027 Ödskölts moar - Bengtsfors, Färgelanda kommuner Område av riksintresse för naturvård **Områdesnummer:** NRO 14027 **Områdesnamn:** Ödskölts moar **Kommun:** Bengtsfors, Färgelanda **Kartblad:** 9B N0, 9B SO **Area:** ca 2 200 ha **Naturgeografisk region:** 21 A Sydvästra Sveriges kuperade barr- och lövskogslandskap. Dalslandsområdet. **Kust/havsregion:** - **Regionindelning för sjöar och vattendrag:** - **Agrara kulturlandskapsregioner:** - **Landskapsform:** Sprickdalslandskap. **Riksvärde:** **Landskapstyp** **Naturtyp** **Vegetationstyp** **Arter** **Geologi** Geovetenskap Isälvsdelta, randmorän isälvs sandur

Värdeomdöme: Betydelsefullt avsnitt i den mellansvenska israndzonen med stort vetenskapligt värde för tolkningen av inlandsisens avsmältning. Förekomst av sandurplan med orörda strömrännor. **Huvudkriterier:** A **Stödkriterier:** Representativitet, nyckelområde. **Förutsättningar för bevarande:** Området undantas från täktverksamhet. Området påverkas negativt av vägar, anläggningar, upplag m m. **Säkerställande och internationell status:** Delar av området är skyddade som biotopskyddsområde. **Områdets huvuddrag:** Ödsköltkomplexet ligger i en 2-4 km bred nord-sydlig berggrundssänka, som i öster och väster begränsas av moränklädd urbergsterräng. Området, som helt domineras av isälvs material, är i sina södra och centrala delar mycket jämnt och flackt. Mot norr blir det drygt 10 km långa området mycket kuperat i samband med de därstädes tvärgående randmoränryggarna. Området ingår i den stora israndzon - de mellansvenska randmoränerna - som bildades i ett skede under isavsmältningen, då klimatet skärptes och isfrontens förskjutning mot norr fördröjdes. Efter ca 800 år av kallt klimat inträdde en påtaglig klimatförbättring och iskanten drog sig slutgiltigt tillbaka från området ca 8 200 f Kr. 57 Inom Ödsköltkomplexet har iskanten ömsom retirerat kontinuerligt, ömsom avstannat och ibland t o m avancerat framåt och på nytt täckt tidigare frilagda områden. Området är av denna anledning uppbyggt av varierande topografiska former. När landisen hade avsmält till i höjd med Ödsköltsområdet inträdde ett kallare klimat, vilket medförde att iskanten retirerade allt saktare. Så småningom kom isfronten att ligga kvar en kortare period längs en linje Vättungen-Havdebergen-Högen. Utanför iskanten, i den dåtida fjordarmen hade sandigt material avsatts under iskantens vikande mot norr. I samband med isens uppehåll kom av isen producerat morän- och isälvs material att avlastas längs ovan nämnda linje. Så småningom kom isen att avsmälta ytterligare till linjen Vadstenahögen - Kvarnekasdeltat, där isfronten kom att ligga under så lång tid att 15- 20 m mäktiga deltan hann att byggas upp till ca 165 m ö h i den utanför iskanten liggande havsviken, vars vattenyta troligen var ytterligare något högre. En klimatförbättring kom sedan att föra iskanten stadigt mot norr. I höjd med Kraksvad avstannade iskanten troligen en tredje gång inom området, varvid deltaskiktade sandiga sediment avlagrades i fjorden utanför iskanten. Efter iskantens eventuella uppehåll vid Kraksvad avsmälte isen mot norr, åtminstone till Ödsköltkomplexets proximala delar, men troligen till områden betydligt längre norrut. Ödsköltsområdet var nu helt frilagt från is, och den landhöjning, som hela tiden påverkat området, kom att lyfta detsamma upp ur havet. En stark klimatförsämring inträdde efterhand, vilket fick landisen att tillväxa och så småningom på nytt täcka ödsköltsområdets norra delar. Iskanten synes ånyo ha återkommit till i höjd med Kraksvad, men vid detta tillfälle var områdena i söder genom landhöjningen lyftade ca 25 m och fjordarmen torrlagd, varför iskanten nu låg på land. På grund av bättre klimat kom iskanten på nytt att kontinuerligt förskjutas mot norr, under det att smältvatten, innehållande stora mängder isälvs material, strömmade ut på landområdena framför iskanten. Isen avsmälte till området norr om det område som egentligen kallas Ödskölts moar. Här vidtager ett mycket kuperat område med sammanhängande ryggar i ost-västlig riktning. I denna randmoränzon stod den troligen mycket oroliga och uppspruckna iskanten och oscillerade under en lång tid. Resultatet har blivit en yttre zon i anslutning till Ödskölts moar med två mer eller mindre parallella, komplext uppbyggda ryggar. Ryggarna, som är uppbyggda av både morän och isälvs sediment, är skarpa i formen och har mycket varierande mäktigheter. I samband med att iskanten drog sig norrut från den yttre av de båda ryggarna kom i stort sett allt

smältvatten att centreras till ett avlopp (Kallebäck-Valboån), vilket kom att omforma stora delar av det från början troligen sammanhängande grus- och sandområdet söderut. Härvid kom området att delas upp på olika plataer, vilka alla har ungefär samma toppnivå. Från de yttre två ryggarna i randzonen retirerade iskanten så småningom norrut till ödsköltkomplesets proximala del. Under denna tid avsnördes en hel del isblock från den uppspruckna isfronten. Blocken, som kom att inbäddas i från isen avsatt material och sedan avsmälte, sätter numera sin prägel på denna proximala randzon. Så småningom inträdde en varaktig klimatförbättring, och isen kom att snabbt smälta bort från ödsköltsområdet mot norr, där den på sjön Ivägs östra strand bildat en vackert utformad rullstensås. Området är i huvudsak bevuxet med tallskog eller barrblandskog. Inom området finns en grundvattenkälla som av SGU 1987 föreslagits som riksintresse (top: 9BNO, X: 653128, Y: 128928, anm: mycket kraftigt flöde). 58 **Anmärkningar:** Klass I i länets naturvårdsplan (1976). Naturvårdsverket har i bilaga A till beslut 2000-02-07 om områden av riksintresse för naturvård, beträffande Ödskölts moar, uttalat att riksvärdet inte kan hävdas i delar med täktillstånd.

Referenser: Länsstyrelsen 1976: *Natur i Älvsborgs län*. s 252-254. Gölstam, S.O. 1961: *Ödskölts moar, ett randdelta*. Provseminarieuppsats i naturgeografi, Uppsala (stencil). Strömberg, B. 1969: *Den mellansvenska israndzonen*. Forskningsrapport 6, Stockholms universitet, Naturgeografiska institutionen 1969. Törnebohm, A-E. 1870: *Beskrivning till geologiska kartbladet, Upprud*. SGU ser Aa nr 37, 1879. Johansson, Bengt T: *Ödskölts moar*. 1976. *Geologisk inventering och naturvårdsbedömning*. Länsstyrelsen i Älvsborgs län 1979:2. Johansson, B.T. 1982: *Deglaciationen av norra Bohuslän och södra Dalsland*. Geologiska institutionen, Göteborgs universitet, publ. A 38. Lång L-O, Lundqvist I, Lindh Å, Grånäs K. 1999: *Materialförsörjningsplan för Dalsland*. Länsstyrelsen Västra Götaland 1999:18.